

УДК 316.612:[331.544:378]

ПСИХОЛОГІЧНА РЕСУРСНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФАХОВОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Мазай Л.Ю.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті проаналізовано психологічні особливості усвідомлення та розуміння студентською молоддю значення професійного саморозвитку. Визначено домінуючі елементи особистісного ресурсу професіоналізації. Здійснено спробу з'ясувати специфіку ресурсного забезпечення професійного розвитку студентської молоді, зокрема виокремлено позитивні та негативні тенденції у ньому.

Ключові слова: ресурсне забезпечення, професійний саморозвиток, студентська молодь, фахове самовизначення, професійна ідентифікація.

Постановка проблеми. Сучасні умови на ринку праці, що характеризуються невизначеністю та конкуренцією, пред'являють високі вимоги до молодих фахівців не лише щодо рівня їхніх професійних компетенцій, а також до особистісних властивостей. Серед таких часто є ініціативність, гнучкість в оволодінні новими знаннями, здатність до удосконалення своїх навичок та умінь, креативність, толерантність до невизначеності тощо. Крім вище зазначених вимог, постає також необхідність сформованої професійної свідомості та ідентифікації, що включає особистісну визначеність у бажанні реалізовуватись у тій чи іншій професії, бачити перспективи та можливості кар'єрного росту, адекватна оцінка своїх сил та здібностей займається улюбленою справою, усвідомлення необхідності оволодіння потрібними знаннями, вміннями, навичками, здатність побачити різні варіанти та шляхи самореалізації тощо. Усе вище перераховане лежить в основі внутрішнього особистісного ресурсу, ефективного використання якого суб'єктом діяльності є запорукою успішності професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему професійного розвитку у своїх концепціях та моделях висвітлювали такі вітчизняні науковці, як В. Андрущенко, О. Анісімов, О. Болотова, А. Деркач, В. Кремень, Н. Кузьміна, Е. Зеєр, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Орбан-Лембрик, Н. Пов'якель та інші [6]. Серед зарубіжних науковців окремі аспекти цієї проблеми досліджували Ф. Парсонс, Г. Мюнстенберг, Т. Боген (диференційно-діагностична теорія), У. Мозей, Е. Бордін, Е. Роу (психоаналітична теорія), Дж. Холланд (типологічна теорія), Х. Томс, Г. Рис, Д. Лідеман, О'Хара (теорія рішень), Д. Сьюпер (теорія професійного саморозвитку), Дж. Левінджер (теорія структурно-діахронічного розвитку особистості) [6]. Увагу на професійне самовизначення молоді у своїх наукових працях звертали Е. Клімов, Ю. Поваренков, Ф. Повшедна, Н. Пряжников, С. Чистякова [3; 4]. Особистісна ресурсність як умова забезпечення здоров'я та саморозвитку особистості постає предметом дослідження в працях таких науковців, як С. Калашнікова, Л. Кузнецова, Л. Зотова, О. Штепа [2]. Ресурсність як адаптаційний потенціал розглядав С. Хобфолл [7]. Індивідуальний ресурс як основу становлення професіоналізму досліджував у своїх роботах С.А. Дружиллов [1].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Формування чітких цілей та прагнень особистості, її високого рівня професійної самосвідомості мають набути пріоритетності у життєдіяльності студентської молоді. У зв'язку з цим проблема з'ясування психологічних особливостей ресурсного забезпечення професійного розвитку студентської молоді набуває особливої актуальності.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є висвітлити психологічні особливості усвідомлення та розуміння студентською молоддю значення професійного саморозвитку.

Виклад основного матеріалу. Для реалізації поставленої мети нами проведено анкетування серед студентів спеціальностей «Філологія. Українська мова та література», «Практична психологія» та «Психологія» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (всього 165 осіб). Анкета стосувалась пріоритетності професійного розвитку та рівня домагань студентської молоді, специфіки внутрішнього ресурсного забезпечення професійного розвитку, а також самооцінки своїх фахових можливостей.

Так, на перше запитання анкети «Чи є для вас професійний розвиток одним із життєвих пріоритетів?» 72% респондентів обрали варіант відповіді, який репрезентує орієнтацією на те, що професійний розвиток є важливим, однак це не єдина найважливіша ціль та цінність для анкетованих, 24% відповіли, що професійний розвиток для них є однією з першочергових цілей і лише 4% не вважають, що професійний розвиток взагалі повинен бути одним із життєвих пріоритетів. Це свідчить про те, що для більшості студентів професійний розвиток не є першочерговою життєвою ціллю і не займає пріоритетне місце у системі їхніх ціннісних орієнтацій.

Друге та третє запитання анкети стосувались рівня самостійності та провідного мотиву вибору фаху і вступу до університету. У більшості респондентів, а це 64%, вибір фаху був абсолютно самостійним та зумовлений таким провідним мотивом, як інтерес до обраного фаху, бажання реалізуватись у цій сфері та прагнення досягти високого рівня професіоналізму – 48%, що вказує на їхнє повноцінне професійне самовизначення під час вступу до вищого навчального закладу.

На запитання «Чи змінили Ви свою думку стосовно своєї майбутньої професії під час навчання

в університеті?» відповіді респондентів розділилися на дві рівноцінні у відсотковому співвідношенні групи, а саме: 39% розширили уявлення про специфіку обраної професії та функціональні обов'язки і планують працювати за обраним фахом, натомість 32% не змінили свого ставлення, однак не впевнені, що зможуть працювати за фахом. У випадку останньої відсоткової групи респондентів припускаємо, що на їхню невпевненість могли вплинути зовнішні соціально-економічні умови, наприклад відсутність пропозицій працевлаштування за здобутим фахом, або ж ними здійснена переоцінка власних здібностей та можливостей, що спонукає замислитись над своїм місцем у професійному середовищі та ймовірно потребою у перекваліфікації.

У результаті оцінки свого потенціалу професійного розвитку 38% осіб визначили свій рівень потенціалу вищим за середній, однак при цьому вважають, що потребують удосконалення своїх фахових знань, умінь та навичок, 50% студентів оцінили свій рівень потенціалу як середній, всього лише 10% переконані, що рівень їхнього потенціалу на високому рівні, 2% обрали низький рівень. Із загальної картини відсоткового співвідношення за оцінками респондентів свого потенціалу професійного розвитку припускаємо, що студенти мають занижену оцінку щодо своїх професійних здібностей, можливостей та особистісних властивостей, необхідних для успішної професійної реалізації. Такі результати можуть бути зумовлені об'єктивним ще низьким рівнем володіння важливими фаховими компетенціями, але тим не менш виступають проблемою ресурсного забезпечення у ролі недооцінки своїх особистісних можливостей та здібностей необхідних для оволодіння фаховими компетенціями.

Зниження рівня свого потенціалу професійного розвитку підтверджується специфікою відповідей респондентів на запитання «Як Ви бачите себе у майбутній професійній діяльності?»: 63% бачать себе хорошим працівником, який добре виконує свої фахові функціональні обов'язки, є затребуваним та має належне матеріальне забезпечення, 27% – справжнім професіоналом, який прагне сягнути вершин кар'єрного росту, 10% запропонували свої варіанти відповіді, серед яких були, зокрема «не бачу себе взагалі у професійній діяльності» чи «бачу себе професіоналом в іншій сфері діяльності» (малось на увазі за іншим фахом), «прагну змінити вид діяльності і стати справжнім професіоналом». Загалом більшість студентів обрали такий варіант свого майбутнього образу в професійній діяльності, який свідчить про занижену оцінку потенціалу професійного розвитку, бажання задовольнитись достатнім або скоріше задовільним рівнем професійної самореалізації й відсутністю кар'єрних амбіцій.

Діагностичними в аспекті часової перспективи професійного розвитку є питання анкети, цілком яких було з'ясувати чи можна вважати уявний образ себе у професії та наявність проекту професійного розвитку складовими ресурсного забезпечення, а також, які особливості повинні мати цих два параметри, щоб стати для особистості ресурсом професійної самореалізації.

У відповідях респондентів на запитання «Чи створювали Ви коли-небудь свій уявний образ в професії?» ми отримали таке відсоткове співвідношення, де 49% відповіли, що так, створювали, однак остаточного свого майбутнього об-

разу ще не мають, тому він формується й удосконалюється з урахуванням змін обставин та умов ринку праці, 39% – мають вже визначений образ себе у майбутньому, який прагнуть реалізувати, 12% – ніколи не створювали такого. Про вищий рівень ресурсності професійного розвитку у цьому випадку свідчить перший варіант, який вказує на усвідомлення респондентами важливості гнучкості мислення та поведінки щодо часового параметру бачення перспектив свого майбутнього, а також орієнтації на змінні умови навколишнього середовища, зокрема соціально-економічних умов, які безпосередньо впливають на специфіку й успішність професійного розвитку.

Продовженням визначення специфіки зазначеного параметру ресурсного забезпечення є запитання «Чи вважаєте Ви наявність сформованого проекту свого професійного розвитку внутрішнім (особистісним) ресурсом у досягненні успіху в професійній самореалізації?», у відповідях респондентів на яке 55% вважають, що наявність сформованого проекту свого професійного розвитку є внутрішнім ресурсом, однак за умови, що цей проект буде гнучким і змінюватиметься згідно життєвих обставин, 14% не думають, що професійний розвиток можна спланувати наперед, 21% переконані, що наявність сформованого проекту свого професійного розвитку є дуже важливим, 10% вважають, що правильним буде орієнтування за ситуацією, адже це їх убезпечить від зайвих розчарувань. З цього можемо зробити висновок, що для більшості студентів є ресурсним наявність проекту свого професійного розвитку, але разом з цим вони усвідомлюють важливість такого параметру в формуванні проекту, як гнучкість й орієнтація на зміни життєвих обставин.

З ціллю з'ясувати набір значущих ресурсів професійного розвитку для студентів вибірки в анкеті використано запитання з можливістю вибору кількох варіантів відповідей, у результаті опрацювання яких вираховувався відсотковий показник кількості респондентів, що обрали одиницький варіант. Серед відповідей, що набрали найбільшу кількість виборів, а, отже, і значення відсоткового показника, здійснювалось ранжування, за допомогою якого визначався рівень значущості для студентів обраних елементів ресурсного забезпечення професійного розвитку.

На запитання «Що може слугувати Вашим внутрішнім (особистісним) ресурсом у забезпеченні Вашої конкурентоздатності на ринку праці?» респонденти обрали для себе такі значимі ознаки, як креативність, ініціативність, гнучкість у поведінці та мисленні, толерантність до невизначеності (65%), високий рівень професійної компетентності та уміння застосовувати свої знання, уміння та навички на практиці й при цьому бути готовим постійно удосконалюватись (58%), цілеспрямованість, працелюбність, відповідальність (53%).

У наступному запитанні анкети «Що Ви можете використати для особистісного потенціалу в досягненні кар'єрного росту?» респонденти обрали такі значущі для себе властивості, як здатність швидко та якісно навчатись й здобувати необхідний практичний досвід, уміння та навички (64%), гнучкість поведінки, мислення, здібність імпровізувати, знаходити креативні шляхи розв'язку професійних завдань чи проблем

(64%), високий рівень внутрішньої мотивації до самореалізації та професійного розвитку (58%), уміння працювати в колективі, комунікабельність, соціальна активність (56%).

Серед ряду внутрішніх (особистісних) ресурсів, обов'язкових для забезпечення професійного розвитку, респонденти обрали дві відповіді, де на першому місці з показником 51% мотив досягти успіху в обраній професії, а на другому з показником 50% – глибокий інтерес до обраного фаху.

На запитання «Які особистісні властивості з нижче перерахованих, на Вашу думку, можуть стати ресурсом забезпечення Вашого професійного розвитку?» із списку 10 варіантів відповідей студенти обрали такі значущі для себе властивості: фахова компетентність (високий рівень оволодіння фаховими знаннями, вміннями та навичками) (55%), об'єктивне та адекватне оцінювання своїх переваг та недоліків (55%), здатність швидко та легко адаптуватись до різних умов праці (53%), уміння працювати в команді (50%), постійна жажда до знань та потреба удосконалюватись (47%).

Запорукою успішної професіоналізації, на думку студентів, є такі чинники, як уміння практично використовувати знання та за необхідності набувати нового досвіду виконання виробничих завдань (52%), готовність до постійного самовдосконалення та навчання й переорієнтація на інші сфери діяльності (47%), професійна компетентність, упевненість у своїх знаннях, вміннях та навичках, досвід роботи (42%).

За результатами аналізу відповідей на запитання можемо зробити висновок, що ресурсними властивостями для респондентів є практичне володіння професійно важливими знаннями, вміннями, навичками та гнучкість у їх використанні, досвід роботи, усвідомлення необхідності постійно удосконалюватись, за потреби перенавчатись, а, отже, бути готовим до ситуацій невизначеності й уміння швидко для себе знаходити нові можливості для професійної реалізації.

Останнє запитання з блоку тих, що націлені з'ясувати значущість набору тих чи інших елементів ресурсного забезпечення професійного розвитку, стосувалось визначення сприятливих, на думку респондентів, умов успішної професійної реалізації. Так, для студентів сприятливою умовою професійного розвитку стала якісна фахова освіта та володіння усіма професійними компетенціями – 59%. Серед інших не менш значущих умов успішного професійного розвитку є такі, як особистісна гнучкість, уміння орієнтуватись у ситуаціях невизначеності (61%) та професійно важливі властивості й здібності (53%).

Специфіка результатів за цим запитанням підтверджує важливість для студентів гнучкості поведінки й здібності орієнтуватись у ситуаціях невизначеності як одного з важливих компонентів ресурсного забезпечення професійного розвитку. Не менш важливим є також якісне оволодіння професійно важливими властивостями й здібностями, що повинен забезпечити належний рівень освіти.

Про важливість у ресурсному забезпеченні професійного розвитку гнучкості мислення та поведінки й адаптивності в умовах невизначеності свідчать 97% позитивних відповідей респондентів на запитання анкети «Чи справді важливо для успішності професійного розвитку володіти гнучкістю

поведінки та мислення й адаптовуватись до різних умов праці?». Підтвердженням усвідомлення студентами необхідності володіти гнучкістю та адаптивністю як значущими особистісними ресурсами професійної реалізації є 87% ствердних відповідей на запитання «Чи готові Ви змінити свій фах у ситуації безробіття?». Готові навчатись та постійно удосконалюватись у процесі свого професійного розвитку та кар'єрного росту 86% респондентів, про що можна зробити висновок за результатами підрахунку позитивних відповідей на запитання анкети «Чи готові Ви далі навчатись та постійно удосконалюватись у процесі Вашого професійного розвитку та кар'єрного росту?».

Роль додаткових факторів для успішної професійної реалізації, а також рівень значущості особистісного ресурсного забезпечення професійного розвитку студентів визначено за специфікою відповідей респондентів на запитання «Чи достатньо для забезпечення професійного розвитку лише внутрішнього (особистісного) ресурсу?», де найбільший відсоток набрали відповіді «так, за наявності професійно важливих властивостей, необхідних особистісних властивостей та мотивації на досягнення успіху ніяких додаткових зовнішніх умов не потрібно» (33%), «ні, крім особистісного потенціалу та мотивації, важливе також сприятливе фахове середовище, взаємопідтримка та взаємодопомога в колективі» (35%). З відсоткового співвідношення відповідей респондентів помітно, що вибірка поділилась на дві групи, студенти однієї з яких вважають, що додаткових умов для успішності професійного розвитку не потрібно, якщо володіти необхідними для фаху особистісними й професійними властивостями й мотивацією на досягнення успіху. Це свідчить про високий рівень значущості для них внутрішнього ресурсу. Друга група вибірки переконана, що особистісного ресурсу та мотивації недостатньо для професійного розвитку і велику роль у ньому відіграють фактори професійного середовища.

Для глибшої перевірки самооцінки студентів своїх можливостей та ресурсів, в анкету включене запитання «Чи можете Ви вже зараз застосувати набуті професійні знання, уміння та навички на практиці?», де більшість респондентів вибірки обрали відповідь «Частково. Деякі можу, а ще дещо мені потрібно удосконалити» – 59%. Вибір такого варіанту студентами свідчить про середній рівень самооцінки своїх професійних компетенцій, що співвідноситься з оцінкою власного потенціалу професійного розвитку, який респонденти також оцінили на середньому рівні. Це може свідчити про недооцінку своїх можливостей та здібностей, а тому може слугувати однією з проблем ресурсного забезпечення професійного розвитку.

Останнє запитання анкети «Наскільки Ви орієнтовані на кар'єрне зростання?» стало додатковим уточненням пріоритетності професійного розвитку для вибірки студентів й, зокрема досягнення високого успіху в ньому. Так, з'ясовано, що 31% мають стійке бажання та інтерес досягти кар'єрного росту та бути найкращими у своїй справі, 43% кар'єрний ріст цікавить тим, що це є динамічний процес, який потребує високого рівня професіоналізму, а, отже, постійного самовдосконалення, 26% хочуть успішно реалізувати себе у фаховій діяльності, однак кар'єрний ріст для них не є важливим.

Висновки і пропозиції. Результати анкетування дають можливість зробити висновок, що для студентів вибірки є важливими професійний розвиток та кар'єрний ріст, як одні з життєвих пріоритетів, але не єдині як цілі та цінності (72%). Респонденти усвідомлюють необхідність володіння внутрішнім (особистісним) ресурсом, який би забезпечив успішність їхнього професійного розвитку. Зокрема, серед пріоритетних елементів такого ресурсного забезпечення студенти визначили креативність, ініціативність, гнучкість у поведінці та мисленні, толерантність до невідомості (65%), високий рівень володіння професійними компетенціями та властивостями, а також практичне й ефективне їх використання (58%), соціальна активність, високий рівень комунікабельності та вміння працювати у фаховому колективі (56%), наявність власного фахового

образу і проекту свого професійного розвитку, з уточненням про те, що ці елементи повинні бути гнучкими та корегуватись із зміною життєвих умов та обставин (55%), глибокий інтерес до обраного фаху, бажання реалізовуватись у цій сфері та прагнення досягти високого рівня професіоналізму й успіху (48%), прагнення постійного самовдосконалення (47%).

Проте розуміння значущості цих особистісних параметрів й необхідності використовувати їх як внутрішнє ресурсне забезпечення професійного розвитку не гарантує досягнення справжнього успіху в професійній самореалізації без реального володіння такими властивостями. Тому визначені тенденції в розумінні студентами необхідності та важливості власного професійного розвитку потребують подальшого детального дослідження за допомогою психологічних діагностичних методик.

Список літератури:

1. Дружилов С.А. Индивидуальный ресурс человека как основа становления профессионализма: монография. – Воронеж: Научная книга, 2010. – 240 с.
2. Калашникова С.А. Личностные ресурсы и психологическое здоровье человека: соотношение содержания понятий / С.А. Калашникова // Гуманитарный вектор. – 2011. – № 2(26). – С. 185-189.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е.А. Климов. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 304 с.
4. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю.П. Поваренков. – М.: Изд-во УРАО, 2002. – 160 с.
5. Чистякова С.Н. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи / Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи (под ред. С.Н. Чистяковой, А.Я. Журкиной) / С.Н. Чистякова. – М.: Ин-т профессионального самоопределения молодежи РАО, 1993. – С. 3-10.
6. Філоненко М. Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря. Монографія / М. Філоненко. – Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 334с.
7. Hobfoll S.E., Lilly R.S. Resource conservation as a strategy for community psychology // Journal of Community Psychology. – № 21. – 1993. – P. 128-148.

Мазай Л.Ю.

Винницкий государственный педагогический университет
имени Михайла Коцюбинского

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ РЕСУРСНОСТЬ КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В статье проанализированы психологические особенности осознания и понимания студенческой молодежью важности профессионального саморазвития. Определены доминантные элементы личностного ресурса профессионализации. Предпринята попытка выяснить специфику ресурсного обеспечения профессионального развития студенческой молодежи, в частности выделены позитивные и негативные тенденции в нем. **Ключевые слова:** ресурсное обеспечение, профессиональное развитие, студенческая молодежь, профессиональное самоопределение, профессиональная идентификация.

Mazai L.Y.

Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University of Vinnytsia

THE PSYCHOLOGICAL RESOURCE AS A FACTOR OF STUDENTS' PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION

Summary

The article represents the analyze of the psychological peculiarities students' awareness and understanding the importance of professional self-development. It was defined the dominant elements of the personal resource of professionalization. Also, in the article we tried to find out the specifics of the resource supply of the professional development of students, in particular, positive and negative trends in it were highlighted. **Keywords:** resource provision, professional development, student youth, professional self-determination, professional identification.